

УПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЇ ТВОРЧОСТІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Декоративно-прикладне мистецтво є складовою частиною традиційної народної культури, яка включає крім того музичне, поетичне, театральне, танцювальне, образотворче мистецтво, народне будівництво тощо. Види мистецтва не є ізольованими, вони контактують один з одним, взаємодоповнюють себе, широко й усебічно розкриваючи життя народу, глибини його душі. Кожен вид вносить до скарбниці світової художньої культури щось своє, нове, оригінальне. Багатство, колоритність, високий рівень розвитку української традиційної культури та народного мистецтва є справді вражаючими. І одним з найбільш цікавих видів, що з прадавніх часів живе й розвивається на основі спадковості традицій як колективна художня діяльність, є народне декоративно-прикладне мистецтво. Воно щонайповніше поєднує здобутки традиційної матеріальної та духовної культури народу, торкаючись також і сфери знань, естетичних поглядів, смаків, етичних переконань, звичаєво-обрядових аспектів тощо [1, С. 60-62].

Розвитку здібностей до декоративно-прикладної діяльності особливо сприятливий підлітковий вік учнів, що характеризується своєрідними психофізіологічними особливостями.

Підлітковий вік є перехідним від дитинства до юності; в цей час організм дитини змінюється, набуває нових фізіологічних, фізичних і психологічних якостей. В нього загострюється інтерес до всього оточуючого, значна активність, прагнення до фізичної та розумової праці.

Розглядаючи навчання учнів декоративно-прикладного мистецтва, варто зауважити, що творча діяльність школяра має навчальний характер і результат діяльності не можна назвати творами мистецтва, але процес їх створення – основний шлях розвитку здібності до істинної творчості [5, С. 152-158].

Окремі питання декоративно-прикладного мистецтва неодноразово знаходили своє відображення у працях науковців, зокрема Є. Антонович, К. Духанін обґрунтували підходи до класифікації видів декоративно-прикладного мистецтва; О. Рудницька, М. Каган, Р. Захарчук-Чугай охарактеризували функції декоративно-прикладного мистецтва. Національно-патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядали у своїх працях багато сучасних педагогів, такі як Ю. Бондаренко, О. Вишневський, В. Довбищенко, Р. Захарченко, П. Ігнатенко, В. Каюков, О. Онищук та ін.

Про могутній психолого-педагогічний і виховний потенціал народних художніх ремесел, їхній просвітницький та культурний вплив на особистість свідчать дослідження О. Єнтіс, Н. Кузан, В. Мусієнка, В. Радкевич та ін.

Проблема навчання декоративно-прикладного мистецтва учнів як в минулі роки, так і в теперішній час розглянута в дослідженнях філософів, психологів, культурологів, педагогів. Вона торкається наукових досліджень, що інтегрують педагогіку й естетику, культурологію та мистецтвознавство. Зокрема: А. Будзан охарактеризував особливості різьблення деревини в західних областях України, І. Гургула – особливості народного мистецтва західних областей України, М. Євтух, Л. Оршанський – психолого-педагогічні особливості засвоєння учнями народних промислів, що спричинені віковими закономірностями і статеву належністю дітей, Н. Кузан – виховання підлітків на традиціях народного декоративно-прикладного мистецтва Західної України, Б. Нешумова – основи декоративного мистецтва в школі.

Аналіз наукових праць доводить, що декоративно-прикладне мистецтво розглядається як один з істотних компонентів у навчальній діяльності учнів. У той же час, сучасні вчені приділяють недостатньо уваги дослідженню змісту, методики, умов і ефективних засобів навчання підлітків народному декоративно-прикладному мистецтву. Аналіз програмного та методичного забезпечення навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах також свідчить про недостатнє використання в процесі

навчання народного декоративно-прикладного мистецтва як засобу формування художньої та національної культури учнів.

Період другої половини ХХ століття, в плані організації занять декоративно-прикладного мистецтва, можна охарактеризувати такими позитивними тенденціями:

- усвідомлення ролі декоративно-прикладного мистецтва у плані естетичного виховання учнів та творчого ставлення до праці;
- розробка методичних рекомендацій на допомогу вчителям;
- заняття з елементами декоративно-прикладного мистецтва будувались на загальних дидактичних вимогах і методичних прийомах;
- усвідомлення необхідності створення оптимальних умов для художньо-трудової діяльності й розвитку нахилів та інтересів дітей через визначення особистісних зацікавлень школярів і рівнів індивідуального ставлення дитини до народного мистецтва.

Розвиток нахилів і здібностей, творчих інтересів учнів з декоративно-прикладного мистецтва здійснювався на факультативах та гуртках з даного напрямку, в яких об'єднувались школярі за інтересами, на основі принципу добровільності та вільного вибору роду занять. Учні, які залучались у позакласну гурткову роботу мислили значно ширшими категоріями, адже мали можливість глибше ознайомитися з відомостями, отриманими під час уроку.

Декоративно-прикладне мистецтво, це особлива галузь художньої творчості, яка підпорядкована своїм законам розвитку, має свою особливу художньо-образну мову.

Основна його мета – естетичне освоєння матеріального світу, художнє оформлення довкілля. Митці своїми творами намагаються естетично прикрасити побут людини, її життєдіяльність, сповідуючи основний принцип єдності краси і доцільності. Водночас декоративне мистецтво стає образною основою життя, формує естетичні погляди людини, активно впливає на її емоції, думки й почуття [3, С. 7].

Найчастіше для визначення суті декоративно-прикладного мистецтва вживається назва – народне мистецтво. Бо декоративно-прикладне мистецтво – це мистецтво широких мас. Воно виникло в процесі трудової діяльності народу і нерозривно пов'язане з його життям і побутом.

Народне ужиткове мистецтво України налічує в собі чимало видів, це і гончарство, кераміка, і килимарство, ткацтво, народне малярство, деревообробництво, ковальство, вибійка, обробка металу, гучно славиться українська вишивка, писанкарство, витинанки, художня обробка каменю, шкіри, дерева тощо.

Полтава – визнана духовна скарбниця України. Полтавський край по праву вважається центром народного мистецтва, що має велике педагогічне значення.

Полтавщина – один із найславетніших центрів культурної самобутності українців, загально визнана столиця українського гончарства і кераміки, а також вишивки. Бо всесвітню славу здобули полтавські осередки народного декоративно-ужиткового мистецтва. Це, передусім, Решетилівський – традиції художньої вишивки та килимарства, Опішнянський – традиції народного гончарства, Миргородський – традиції художньої кераміки.

Опішня – столиця народного гончарства, котре чи не на весь світ відоме своїми виробами з глини. Велику роботу з виховання на традиціях здійснює Олександр Миколайович Пошивайло, директор державного музею-заповідника українського гончарства, доктор історичних наук, лауреат Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. І. Нечуя-Левицького. Він походить з сім'ї гончарів. Зацікавленість батьківським ремеслом поступово переросло в ґрунтовне наукове дослідження опішнянського, а далі й усього українського гончарства. Наукову діяльність він поєднує з виховною, про що свідчать його численні публікації, створення в Опішні за його ініціативою і матеріальною підтримкою Дитячої школи народних мистецтв, школи-театру традицій, народної пісні, українського танцю, а також загальноосвітнього колегіуму мистецтв.

У 1986 році в с. Опішня Зінківського району було засновано Музей гончарства, на базі якого через три роки було створено Державний музей-заповідник українського гончарства. Велике виховне значення має Меморіальна садиба-музей видатної української гончарівни Олександри Селюченко, а також щорічне свято “День гончара”.

Мовою орнаменту народні художники відображали своє ставлення до навколишньої дійсності, своє уявлення про прекрасне. Тому в кожному виробі глибоко відчутна велика творча індивідуальність.

Вишивка – найпоширеніший вид народного декоративно-прикладного мистецтва. Українські вишиті сорочки та рушники, обрядові та для домашнього вжитку, вишиті художньою гладдю, хрестиком чи прикрашені мереживом, прикрашені багатоманітною орнаментикою, це все тісно пов'язане з історією та культурою народу. Традиційна вишивка має не лише функціональне значення, що досить глибоко досліджене, а й виступає засобом морального, трудового й естетичного виховання [6, С. 350-353].

Ознайомлення з предметами декоративно-прикладного мистецтва сприяє формуванню в дітей „почуття декоративності”, уміння „читати” візерунки, збагаченню асоціативних зв'язків (порівнянню образів з реальними предметами, об'єктами). Дитина – це художник-чарівник, вона повинна відчувати, розповідати про мистецтво фарбами та олівцем, просто пальцями на папері, у глині, витинанках.

Образотворча діяльність за творами декоративно-прикладного мистецтва відкриває дітям чарівний світ почуттів людини, що прагне у барвах, лініях, кольорі, рухах пензля; у звуках, інтонаціях, темпі, у виразних зворушливих висловах поділитись своїми переживаннями, радістю, захопленням від почутого, побаченого у реальному житті.

“Творчість дітей – глибоко своєрідна сфера їхнього духовного життя, самовираження і самоутвердження, в якому яскраво виявляється індивідуальна самотутність кожної дитини.” [7, С. 54].

Декоративно-прикладне мистецтво, дозволяє вчителю широко використовувати інтерактивні методи та нестандартні форми організації уроку, які дають змогу підвищити ефективність засвоєння знань, поліпшити контроль над виконанням завдань, викликати у дітей інтерес до навчання.

Художньо-творчий розвиток безпосередньо залежить від методів викладання, які використовуються вчителем на уроці, з урахуванням вікових особливостей кожної дитини. Традиційна методика викладання образотворчого мистецтва, як відомо, зробити це неспроможна. Педагогічні умови, які можуть забезпечити ефективний вплив процесу використання обраних нами методів на образотворчу діяльність дітей, спроможні розвинути їх художньо-творчі здібності до рівня, необхідного, щоб подолати підліткову кризу у художньому розвитку [4, С. 116].

Отже, учитель має широкі можливості використання різних засобів мистецтва, якими варто користуватися, але при цьому важливо не забувати, що уроки мають бути ефективними.

Дитяча творчість найкраще розвивається на основі проникнення у зміст і характер різноманітних видів народної творчості. Пізнаючи і продовжуючи традиції свого народу, діти засвоюють матеріалізоване в них народне творче мислення.

Оволодіваючи декоративно-прикладним мистецтвом (вишиванням, килимарством, різьбярством та ін.), народними ремеслами діти засвоюють духовність, ідейність, моральність, естетику рідного народу.

Яскрава народна іграшка, барвиста вишиванка, красива писанка, ажурна витинанка не залишать байдужою жодну дитину, викличуть в неї позитивні емоції та переживання. Почуття, переживання – це “ворота” пізнання. Позитивні емоції – могутній стимул здобуття знань про рідний край, мистецтво, природу, життя наших предків.

Під час творчої діяльності, пов'язаної з декоративним мистецтвом у дітей розвивається окомір, тактильні відчуття; діти засвоюють досвід використання простих знарядь праці, знайомляться з їх специфікою, окрім того, пізнають властивості різноманітних матеріалів: фарби, тканини, глини, дерева, шкіри, паперу, можливості та особливості роботи з ними.

В процесі вивчення творів українського народного декоративно-прикладного мистецтва у дітей формуються практичні навички, які в подальшому житті будуть потрібні для виконання різноманітних робіт, вони набувають ручної вправності, яка дозволяє їм почувати себе самостійними. Сакуліна Н.П. зазначає: „Засвоєння трудових умінь і навичок пов'язане з розвитком таких вольових якостей особистості, як увага, наполегливість,

витримка. В дітей виховується вміння трудитися, добиватися одержання бажаного результату. Виховний процес з ознайомлення з народною декоративною творчістю можна і потрібно широко використовувати для виготовлення корисних предметів: атрибутів для ігор, подарунків для рідних і товаришів, виробів для прикрасення інтер'єру школи, своєї кімнати”.

Яскравість, виразність образів викликають естетичні переживання, допомагають дітям глибше і повніше сприймати явища життя, розуміти і наслідувати мистецькі та культурні традиції народу а також знаходити образні вияви своїх вражень в малюнках, ліпленні, аплікації, творах самостійної творчої діяльності. Поступово у дітей розвивається художній смак.

В малюнок, аплікацію, виріб з глини, соломи, лози, у свою вишиванку чи писанку дитина не просто переносить те, що запам'ятала: у неї виникають якісь переживання пов'язані з цим твором, певне ставлення до нього. В одне уявлення включається те, що сприймалося в різний час, за різних обставин. З усіх цих компонентів уява дитини створює новий образ, який втілюється за допомогою засобів виразності.

Отже, формування знань, умінь і навичок художньої діяльності відбувається не лише в процесі практичної діяльності дитини, але і на підготовчому етапі, який пов'язаний з сприйманням творів декоративно-прикладного мистецтва, в результаті обговорення дитячих робіт, а також в процесі сприймання способів роботи різними художніми матеріалами, які демонструє вихователь під час заняття.

Через творчу працю, яка дає можливість максимально розкрити всі сторони людської природи, йдуть найактивніші процеси творчої матеріалізації людського духу, самовияву і самоствердження людини. Уроки народного мистецтва підтверджують вислів “Труд переростає в красу”, стимулюють розвиток творчого потенціалу особистості, формують творче ставлення до праці як першої життєвої необхідності у будь-якій діяльності. Трудові процеси, які лежать в основі традиційної майстерності викликають до дії уяву, фантазію без яких не існує емоційної культури людини. Активне засвоєння спадщини народного мистецтва як своєрідної трудової і творчої діяльності має важливе значення у вихованні людини майбутнього.

Список використаної літератури

1. Антонович Є. А, Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно прикладне мистецтво. / Є. А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чурай, М. Є. Станкевич – Львів, в-во «Світ» – 1992 р. С. 60-62, С. 170, 209.
2. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник: В 2-х т. / під заг. ред. Запаско Я.П. – Львів: Афіша, 2000. – Т. 1. – 365 с.
3. Кара-Васильєва Т. В., Чехусова З. А. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках “великого стилю”. / Т. В. Кара-Васильєва, З. А. Чехусова – Київ: Либідь, 2005. – 280 с.
4. Кардашов В. М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів./ В. М. Кардашов – К.: Видавничий Дім «Слово», 2007. – 296 с.
5. Ошурко С. І. Декоративно-прикладне мистецтво і його навчально-виховний потенціал / С. І. Ошурко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – 2009. – № 1. – С. 152-158.
6. Педагогіка інтегрований курс теорії та історії: Навчально-методичний посібник: У 2 ч. / За ред. А.М. Бойко. – Ч. 2. – К.: ВІПОЛ, Полтава: АСМІ 2004. – 504 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. /В. О. Сухомлинський – К.: Рад.школа, 1977. – 670 с.